ANUL I – Nr. 2 3 Lei 10 IULIE 1923

GLASUL MINORITĂȚILOR

Organ minoritar maghiar

Director răspunzător:
Dr ELEMÉR JAKABFFY

Redactor răspunzător:
Dr. ȘTEFAN SULYOK

Cum am fost primiți?

Numărul întâiu al „Glasului Minorităților“, și-a avut efectul lui așteptat. Presa minoritară, cât și cea românească, ne-a primit binevoitor și din această primire călduroasă ne făurim putere la continuarea luptei ce am început. Gazetele ungurești se ocupă pe larg cu încercarea noastră, salutând scopul ce-l urmărim și programul, care l-am înscris pe steagul nostru. Se accentuează, că s'a simțit deja necesitatea ediției unui organ, care să vorbească direct de pe tribuna publicității opiniei publice românești, contribuind la limpezirea curentelor, ideilor și la opera grea a înțelegerei reciproce. Dar a fost nevoie și de aceea, ca să se așeze o piatră de marmoră, în care să se graveze documentele prezentului și să se facă o trâmbiță sunătoare pentru redarea suferințelor, țipetelor de durere și plângerilor noastre. Glasul nostru se va auzi în mare depărtare și suntem convinși, că în fine totuși va învinge teoria fraternității și realitatea convietuirei va aduce armonia între națiuni.

Presa românească comentează pe deoparte în articole mai scurte ieșirea noastră în publicitate, pe de altă parte însă mai multe ziare se ocupă în fond cu chestiunea noastră, deschizând drumul polemiilor și schimbărilor de idei.

Să începem cu »*Timpul*«. În numărul 98, din 1 Iulie, subt titlul »*Drepturile minorităților*« aproape două coloane consacrează revistei noastre »*cu prilejul apariției la Lugoj a ziarului minorităților*«.

„Înțelegem foarte bine – scrie confratele nostru – și nevoia și dorința minorităților ungare, de a avea un organ de presă în coloanele căruia să poată să-și facă drum preocupațiilor elementului minoritar.

Aceea ce nu putem înțelege însă, este neîncrederea aceasta, inițială, exprimată de noul ziar, în intențiile și în puterea de înțelegere, dreaptă, a claselor diriguitoare.

Indiferent de guvernele ce s'au perindat până acuma, din momentul întronării nouei stări de lucruri, adusă de război, minoritățile noastre etnice nu au avut – credem – motive serioase să se plângă de purtarea cercurilor conducătoare.

Au putut să fie, câte odată greșeli de procedee și de formă, nici odată, însă, de intenții.

Voința generală, este în România, ca prin respectarea drepturilor minorităților și prin ocrotirea de totdeauna, a acestora, să se întroneze o deplină armonie între diferitele elemente conlocuitoare și între toate categoriile de cetățeni români“.

La aceste menționăm numai atât, că – așa se vede – redactorul acestui articol a omis a da o atențiune mai profundă articolelor noastre din numărul întâi, întitulate: „Comunitățiile de avere din Săcuime și reforma agrară“, de Dr. Gabriel Pál și „Congresul Partidului Maghiar la Târgu-Mureș, în chestia școlilor maghiare“, fiindcă dacă lear fi avut în vedere, n'ar putea afirma, că minoritățile n'au motive să se plângă, n'ar putea zice, că nu sunt greșeli de intențiuni. Așa observăm însă, nu numai cele scrise de noi, dar nici articolele și declarațiile d-lor Costa-Foru, Constantin Mille și Scotus Viator nu i-au atras atențiunea în mod corespunzător. Noi rugăm domnii redactori ai *Timpul*-ui să se ocupe *in concreto* cu plângerile noastre înșirate în articolele sus indicate. Îi asigurăm că chiar polemiile concrete vor duce la rezultate sigure, cari sunt a se urmări în interesul consolidării țării.

În ce privește observațiile *Timpul*-ui, că „o altă urmare, directă, a încrederei în națiune, cu care ziarul minorităților, trebue să pornească la drum, va trebui să fie aceea, credem, de a face să se răspândească cât mai mult ideea, că activitatea politică minoritară, trebue să se desfășoare în cadrele partidelor naționale existente, ceeace ar face inutilă crearea de partide politice, reprezintând interesele fiecăreia dintre minoritățile noastre etnice. Partidele noastre politice, destul de numeroase, reprezintă toate vederile și toate curentele și deci, acestor partide românești se pot alătura, toate elementele minorităților etnice din România“ – regretăm foarte mult, dar nu o putem face. Noi am servi cu plăcere o politică, care ar tinde în direcția, ca parlamentarii Partidului Maghiar – dacă acești ar fi în număr corespunzător sufletelor ungurilor din teritoriile alipite și nu la tot milion de suflete un singur deputat, cum este de prezent) – s'ar putea atașa intrun bloc unitar la un partid românesc. Suntem însă nevoiți a declara, că vom lupta cu toată puterea noastră în contra acea, că ungurii risipiți și separați să-și ocupe locuri în diferitele partide.

Ne face o bucurie constatarea articolului, unde zice, că: „Pot fi constatate încă greșeli de conducere și de administrare, scăpări din vedere, sau abuzuri. Acestea sunt, însă, neajunsuri inerente nouilor stări de lucruri și este de datoria noului organ de presă, ce apare astăzi, în Ardeal, să dea minorităților o dreaptă explicație a lucrului, și să sfătuiască înțelepciunea și răbdarea și colaborarea desinteresată, la acțiunea de ridicare a țării și de lecuire a tot ce poate să mai fie, necomplect, rău și greșit. Din punctul acesta de vedere, al observației atente, al interpretării juste și al explicației binevoitoare și conciliante, rolul și misiunea noului organ de presă, sunt absolut covârșitoare. Grație puterei și influenței de care se bucură presa, asupra masselor, ziarul intereselor minorității, va putea fi un element harnic, pentru strângerea cât mai cordială a raporturilor dintre minoritate și majoritate românească.“

Am avea câteva cuvinte și la articolul ziarului „Albina“. Redactorul pornește din constatarea, că am inceput ediția revistei noastre în limba română cu intențiunea indiscutabilă, că prin glas obiectiv să producem efect în mentalitatea opiniunei publice române și prin aceasta să servim interesele înțelegerei. Redactorul observă, că nu numai de români depinde armonizarea, ci în primul rând de minorități, deoarece organele de presă maghiară nesincere și incarnate nu se ocupă obiective cu chestiunile. Admitem, că câte odată se manifestează aceasta presa în ton cam violent, când erup suferințele cu vârf și indesate, ascunse și apăsate, dar nu se poate învinovăți de inobiectivitate. De altfel însă avem chiar în redactarea noastră o revistă stiințifică, care se ocupă pe larg și absolută obiectivitate cu problemele minoritare politice de un an de zile. Ținem de a observa faptul, că în numărul „Glasul Minorităților“ care-l cunoaște „Albina“, trei articole au apărut deja în revista noastră cealaltă, intitulată „Magyar Kisebbség“ (Minoritatea Maghiară). In ce privește acuza confratelui nostru relativ la presa maghiară din Ardeal, îi spunem numai atât, că nu țipă țiganul, dacă nu-i arde coliba.

Altfel îl rugăm pe redactorul Albinei, să polemizeze asemenea *in concreto* cu articolele noastre.

Gazeta Partidului Țărănesc „Poporul Român“, redactat de Dl. profesor universitar N. Ghiulea, din Cluj, se ocupă deasemena pe larg cu revista noastră.

„Salutăm cu bucurie și prietenie acest organ îndreptățit al minorității maghiară – scrie „Poporul Român“ – și îi urăm deplină isbândă în urmărirea scopurilor sale.

Pentru partidul țărănesc chestiunea minorităților are o înfățișare fără însemnătate, în programul său aproape nu e amintită. Acest fapt nu este nici voit, nici întâmplător, ci este rezultatul unui înțeles limpede și hotărât al stărilor din țara noastră.

Partidul țărănesc, un partid democratic și respectuos al drepturilor tuturor, recunoaște dela sine și fără nici o șovăire drepturile legitime ale minorităților, care au fost afirmate atât de luminos de Wilson, consacrate de pactul națiunilor pe care l-am iscălit la Paris, și de actul dela Alba-Iulia pe care ni l-am însușit prin acceptarea unirei Ardealului cu România veche. Chestia minorităților va fi rezolvată în chip firesc, când se va întrona în România un regim legal, respectuos de legi și de drepturi, egal pentru toți, liber și democratic.“

„Glasul Minorităților“.

Dacă în redactările noastre vor obveni oareșicari greșeli gramaticale sau de topică, rugăm onoranții noștri cetitori, să fie cu considerare la aceea, că fiind crescuți și aderenți ai culturii maghiare, în decurs de 4 ani, ne-a fost imposibilă însușirea mai perfectă a limbei române și astfel sperăm, că eventualele greșeli vor fi scuzabile, drept răsplată stăruințelor noastre.

Un bilanţ.

De **Dr. Iuliu Tornya.**

Aproape zilnic avem ocaziunea de a ceti atât în presa română, cât şi în forma comunicărilor ministerului de externe şi în presa franceză, elogii despre toleranţa nemărginită a statului român faţă de cetăţenii români de limba maghiară. Toleranţa aceasta se accentuiază mai cu seamă în comparaţie cu asuprirea afirmativă suferită de cetăţenii români sub imperiul maghiar. Rezultatul acestor comparaţii e de comun, că fără a înşira motive obiective se constată, că minorităţile au fost asuprite în modul cel mai neomenesc sub imperiul maghiar, pe când acelea trăesc acum tocmai ca în rai sub imperiul României mari.

Spre a putea face bilanţul în mod obiectiv, în următoarele fac o asămănare, că cum au fost tratate minorităţile sub fostul imperiu maghiar şi cu cât se bucură de mai multe drepturi cetăţenii români de altă limbă în aceleaş chestiuni în România mare?

În ce priveşte dispoziţiunile guvernului maghiar referitoare la înscripţiunile firmelor, ştim bine că voia liberă a comercianţilor absolut n'a fost limitată de nici o ordonanţă, prin urmare fieştecare comerciant s'a folosit de inscripţiunea în limba care i-a plăcut şi dacă a făcut inscripţiunile în mai multe limbi, nu s'a putut obiecţiona dacă dintre acelea a lipsit peste tot limba statului.

Faţă de aceasta imediat după preluarea imperiului român au fost obligaţi comercianţii a transforma în terminuri scurte inscripţiunile, permiţându-se pe lângă inscripţiunea principală făcută în limba statului a folosi cu litere de jumătate mărime şi altă limbă.

E încă de accentuat, că limba maternă o pot folosi cetăţenii români de altă limbă numai cu litere de jumătate la inscripţiunile lor, iar conform legei asupra maximului taxelor şi contribuinţelor comunale din 22 Iunie apărută în Monitorul Oficial Nr. 66 din 26 Iunie 1923 vor plăti pentru inscripţiunea firmelor în limba statului pe an până la 500 lei, iar pentru firme scrise în limbi *străine,* nu vor plăti numai jumătatea acestei sume, făr până la 8000 lei pe an. (Vezi posiţia 24 a tabloului de taxe.) Adecă la transformarea înscripţiunilor s'a luat jumătatea din mărimea literelor scrise în limba maternă a comerciantului cetăţean român de altă limbă, iar acum să ia şi ceialaltă jumătate, fiindcă cei mai mulţi comercianţi români de altă limbă nu vor putea suporta taxa gravă pentru inscripţiunea făcută în limba maternă.

Tot aici am încă de obiecţionat, că cu aceasta codificare am întrat cetăţenii români de altă limbă ca *străini* în codul român, care espresiune necumpănită e cu atât mai vătămătoare, căci se foloseşte tocmai atunci, când ni-se impune o sarcină gravă cu scurt timp după votarea constituţiei, care asigură aceleaşi drepturi tuturor cetăţenilor români, fără deosebire de origine, limbă şi religiune.

Sub imperiul maghiar fiieştecare cetăţean de altă naţionalitate a putut arbora pe lângă drapelul maghiar în aceiaş dimensiune şi drapelul propriu. Adevărat, că românii nu s'au folosit aproape de fel de acest drept şi ca să nu fie constrânşi a arbora de odată ambele steaguri, n'au arborat nici unul, la ce au şi fost îndreptăţiţi, fiindcă n'a existat nici o dispoziţie obligătoare la arborarea drapelelor.

De prezent dela minister la vale până la subprimarii comunali ne ordonă să arborăm drapelul naţional şi anume nu numai la sărbători oficiale, la ce nu avem obiecţiune, ei la celea mai deosebite ocaziuni, precum de exemplu la recrutare, la vizite ministeriale, ba chiar şi la adunări poporale cu caracter liberal.

Nu-i scopul meu şi e şi imposibil a mă estinde în marginile înguste ale acestui articol a face comparaţie între legile şi ordonanţele fostelor guverne maghiare şi între dispoziţiile guvernului român, cari fac mereu imposibilă educaţia în limba cetăţenilor români de altă limbă. Doleanţele noastre în ce priveste educaţiunea, sunt zilnic desbătute în ziarele maghiare dar în general fără rezultat. În cursul comparaţiei mele în chestiunea educaţiunei învoc numai împrejurarea aceia, că referitor la şcolile susţinute de minorităţi sub imperiul maghiar n'a existat nici o restrângere în ce priveşte înscrierea elevilor de altă naţionalitate.

În privinţa aceasta ca exemplu pot să mă provoc la persoana mea, care am absolvat 2 clase primare şi 3 clase gimnasiale în liceul din Blaj, iar 3 clase am absolvat în şcoala nemţască în Sebeşul-săsesc şi în ambele locuri am avut ca conşcolari şi alţi unguri, precum şi evrei. E încă de observat, că tatăl meu a fost nu numai în timpul studiilor mele din Blaj, făr' şi un timp îndelungat după aceia în serviciul administraţiei, a fost secretar comunal şi nu că ar fi fost persecutat, dar nici o observare nu i-sa făcut pentru că şi-a crescut băiatul în şcoală românească, iar în ce mă priveşte pe mine însumi, numai folos am avut din aceia, că am învăţat la un focar al culturei româneşti.

Starea prezentă a educaţiei minoritare esclude şi posibilitate ca să se înscrie măcar un elev român în şcoală maghiară, ce va avea de urmare tristă, că generaţiunea română a viitorului nu va cunoaşte deloc limba maghiară şi cârmuitorii viitori ai ţării nu vor cunoaşte doleanţele poporului maghiar din izvor imediat, — dela popor.

În ce priveşte numirea oraşelor şi a comunelor mai ales cam cu 10 ani înainte de război şi guvernul maghiar a maghiarizat numele acelora, dar afară de serviciul oficios s'a potut folosi fieştecare particular de numirea care i-a plăcut. Poşta a expedat şi a îmanuat epistolele în ori ce limbă s'a scris locul destinaţiei, pe când azi, când s'au românizat de azi până mâne mii şi mii de comune, avem dificultăţi considerabile prin urmărirea obligătoară a chestiei, că oare comună cum s'a botezat, fiindcă în urma ordonanţei direcţiunei poştelor, oficiile poştale refuză espedirea epistolei, dacă nu ştiu să scriu româneşte satul îndepărtat, care e locul destinaţiei. Aceasta dificultate e cu atât mai gravă, fiindcă în românizarea comunelor s'au ţinut mai multe autorităţi de competente, din ce s'au născut mai multe confusii. Aşa de exemplu comuna Obad are gara cu numirea Obădeni, comuna Voiteg zace lângă gara Voiteni, Lighedul e la gara Păduricea, iar comuna Şag are gara cu numele Timişeni, etc.

O mulţime de institute financiare puternice curat româneşti ca Albina, Timişiana, Victoria, Patria, etc. dau dovadă despre aceia, că atât la înfiinţare, cât şi în păstrarea caracterului afară de cerinţele legei comerciale instituţiunile minoritare au avut sub regimul unguresc liberă desvoltare.

Azi avem esperinţe triste, că institutele la cari e angajat capitalul minorităţilor cu puţine escepţiuni n'au obţinut autorizarea la comerţul cu devize, iar ordonanţa în senzul căreia fără autorizarea ministerului de finanţe nu se poate urca capitalul social, e o sabie a lui Damocle asupra institutelor minoritare, care păzeşte, că acelea să nu crească mai sus, decât până unde admite guvernul. Tot aici e de amintit şi opera de naţionalizare a întreprinderilor, ce era în trecut total necunoscută.

Aspectul cel mai trist are însă reprezentarea maghiarimei în parlamentul României mari. Din 38 de candidaţi în urma respingerei cererilor de candidare şi alte abuzuri 2 milioane de cetăţeni români de limbă maghiară au putut alege numai un deputat.

Nu sunt de fel încântat de alegerile ungureşti, dar atare scandal european ca la alegerile generale a României mari, totuşi nu s-a făcut. Nu ştiu precedent la aceia, că sub regimul maghiar să se fi respins candidatura unui atare candidat, care a avut 10 alegători subscrişi pe cererea sa şi e incontestabil, că votul odată pronunţat, nu s'a putut înstrăina.

Aceasta scurtă comparaţie are scopul a servi de orientare pentru acei, cari cu atâtă insistenţă ne răspund la orice doleanţă cu aceia, că cum au fost trataţi românii sub imperiul maghiar. Acest răspuns după comparaţia înşirată e lipsit şi de obiectivitate şi e lipsit şi de bază de drept, fiindcă o asuprire a trecutului, — dacă a fost, — a fost un abuz şi abuzul nici când nu poate servi pe bază de drept.

Acei, cari scriu şi vorbesc atâta în ţară şi afară de ea elogii despre toleranţa nemărginită a imperiului român, sunt rugaţi să binevoiască a cunoaşte, că bilanţul tratamentului prezent e foarte pasiv.

E de comun cunoscut, că asuprirea minorităţilor a dat cel mai puternic impuls la aceia, că s'a distrus monarchia Austro-Ungară prin tratatul de pace. Aproape din fieştecare punct a tratatului referitor la minorităţi, încheiat în Paris la 9 Decemvrie 1919, reiese fără îndoială scopul, să asigure minorităţilor etnice a statelor întregite mai multe drepturi, ca de cari au beneficiat minorităţile monarchiei distruse.

Cetăţenii români de limba maghiară luptă şi vor lupta pentru drepturile lor asigurate prin tratatul internaţional dar până când vor ajunge la drepturile acelea ar considera de progres şi ar fi deocamdată mulţumiţi cu aceia, dacă nu vor fi asupriţi în mai mare măsură, decât românii sub imperiul maghiar. Aceasta o cerem în interesul nostru propriu dar şi în al statului, care va fi puternic şi va înflori, dacă cetăţenii săi de ori ce limbă vor fi mulţumiţi cu soartea lor.

„Culturi străine."

De **Dr. Ştefan Sulyok.**

Regimul instrucţiunii publice se simte a fi în stare de războiu cu şcolile secundare maghiare din Ardeal, cari se susţin nu de către stat, ci de către publicul unguresc din Ardeal.

Aceste şcoli secundare nu numai că nu primesc nici un ajutor dela Stat, dar e binevenită orice ocaziune spre a fi desfiinţate.

Nu vorbim despre cazurile, când s'au desfiinţat asemenea şcoli secundare pe baza diferitelor acuze şi sub pretextul obiecţiunilor de ordin pedagogic. Măcarcă sunt o sumedenie şi din felul aceasta: liceul Premonstratensilor din Oradea Mare, liceul reformaţilor şi piariştilor din Sighetul Marmaţiei, liceul minoriţilor din Şimleul Sălagiului, liceul catolic din Deva, liceul unitarilor din Turda, liceul Piariştilor din Careii-Mari şi liceul comunal din Salonta Mare. Deşi şi aici, în fiecare caz, am putea întra în discuţiune, în ce priveşte temeinicia acuzelor şi îndreptăţirea obiecţiunilor.

Vorbim însă de ordonanţa mai nouă, care desfiinţează prin câteva rânduri învăţământul în limba maghiară în şcolile secundare ale ordurilor religioase precum şi în cele comunale şi ale societăţilor, cu motivarea extraordinară şi ofenzătoare pentru toate minorităţile, că şcolile aceste nu pot să stea în serviciul unor «*culturi străine*».

Iată ordonanţa:

„România. Min. Instr. Dir. gen. din Cluj 29 Maiu 1923. No. 10596/1923.

Ordin Circular.

Având în vedere interesele superiore ale instrucţiei şi elevilor şcolari, avem onoare a vă ruga, să puneţi în vedere tuturor şcoalelor secundare, licee, gimnazii, şcoli civile, commerciale, normale, conduse de călugări şi călugăriţe, societăre şi comunale, cari aveau până acum limba de predare neromâna, ca dela 1 Sept. 1923 în cl. I. va introduce la toate materiile limba de predare româna, remănând pentru celelalte clase în vigoară ord. nostru No. 10588/1923 în senzul căruia istoria, geografia şi constituţia în toate clasele se vor preda în limba română.

Nu se poate admite, ca ordinele calugereşti precum şi şcoalele societare şi comunale să slea în serviciul unor culturi străine. (L. S.) Lichidator Ins. Gen. Lupu Antonescu m. p. Inspector general Al. Pteancu m. p."

Numai un singur exemplu vom aduce, ca să arătăm ce însemnează aceasta ordonanţă pentru minoritatea maghiară. Insemnează, că în Banat, unde chiar şi conform statisticei române din anul 1920 trăiesc în total 87.155 suflete maghiari (Timişoara 26,185, Timiş-Torontal 42.022, Caraş-Severin 18.948) nu rămâne nici o şcoală secundară cu limba de propunere maghiară, fiind aici în şcolile secundare cu limbă maghiară au propus călugări sau călugăriţe.

Trebue să observăm, că aceste şcoli fără nici un ajutor din partea statului le-a susţinut exclusiv publicul maghiar, prin contribuirea materială, prin plătirea taxelor de învăţământ, cari se urcau la sute, ba la părinţii mai bine situaţi chiar şi la mii de lei. Ordurile — afară de edificiile şcolare — n'au nici un fel de avere. Dacă ar fi avut, reforma agrară şi aşa ar fi luat-o.

Ori, a susţinea pe spesele proprii şcoli, cari se conformează intru toate prevederilor legale, cum au făcut-o şcolile din chestie, ar fi postulat al libertăţii de învăţământ chiar şi atunci, dacă tratatul primit la 9 Decembrie 1919, nu ar obliga lămurit şi catego-

ric, statul la aceasta. Dar articolul 9 al acestui tratat spune lămurit, că cetățenii români aparținând minorităților etnice, religionare sau de limbă „vor avea mai ales drept egal de a înființa, de a conduce și de a controla, pe proprie cheltuială, instituțiuni de binefacere, religioase sau sociale, școli și alte stabilimente de educațiune, cu dreptul de a întrebuința în mod liber limba lor în ele și de a-și exercită liber religiunea lor.“

Domnul Ministru de externe când se vorbește în străinătate despre acea, că România nu satisface obligațiunilor adoptate cu privire la minorități, are obiceiul să zică că aceasta este opera propagandei ungurilor din Ardeal.

Noi credem, că propaganda aceasta se face tocmai prin ordonanțele guvernului, cari conțin asemenea dispoziții.

Fiindcă dacă chiar ar avea cineva îndoială în chestia tendinței acestor dispoziții, îndoiala aceluia o va elimina motivarea ordonanței, cumcă aceste școli pentru aceea n'au voie a propune ungurește sau nemțește, pentrucă nu se poate admite să stee în serviciul «*culturilor străine*».

Astfel când aceste școli propun limba română, istoria românilor, geografia și literatura din manualele prescrise și aprobate, dar în limba maternă a elevilor, atunci, conform ordonanței ministerului de instrucțiuni, ele servesc o *cultură străină*.

Limba maternă a minorităților — comoara cea mai scumpă și mijlocul cel mai important al culturei omenești — este *străină*, care „nu se poate admite“.

Aceasta dispoziție jignește și neliniștește minoritățile Ardealului. Văd în aceasta limitarea libertății elementare și intenționea de suprimare față de cultura lor. De câteva săptămâni se desbate chestiunea aceasta cu o nervozitate în presa maghiară și germană și se discută în toate casele maghiare și germâne.

Întrebăm: ce scop urmărește Domnul Ministru, că pe de o parte agită și neliniștește minoritățile conlocuitoare în stat, de altă dă dovezi incontestabile, că guvernul român nu respectează obligațiunile adoptate prin tratatul despre protejarea minorităților?

In aceasta și în dispozițiunile de acest fel, noi, cari nu avem nici o răsponzabilitate, nu vedem nici un bine pentru stat și pentru poporul român, ci numai pagubă, și înstrăinarea minorităților, numite mereu *străini* și tratate dușmănos, și creșterea neîncrederei din partea popoarelor apusene.

Dacă acest defavor nu se va simți numai decât și nemijlocit, aceasta nu însemnează, că odată să nu cadă greu în cumpănă. Recunoașterea greșelei atunci de regulă — e târzie și aceasta ar trebui să o știe bărbații de stat, cari servesc interesele statului și ale poporului.

REFLEXIUNI.

Vizita savantului englez, Seton Watson la Cluj, declarațiile și cuvântările sale au fost și sunt încă chiar și astăzi viu comentate. Presa progresului și a democrației a discutat cu tactul cuvenit și calm problema minorităților, în schimb însă oficioasele guvernului și ale partidelor șoviniste s'au folosit de ocaziune să lovească încă odată în sermanele minorități.

«Ilusii minoritare.»

Neamul Românesc, oficiosul d-lui Iorga, în numărul 133 a publicat subt acest titlu un articol scris cu prejudicii caracteristice, din condeiul d-lui V. Bogrea. Articolul arată o icoană tristă despre felul, cum partea cea mai mare a opiniunei române înțelege și azi chestiunea minorităților. Autorul își face haz, că presa maghiară și-a închipuit deja, că i-a reușit a-l scoate pe Scotus Viator dintre prieteni României. Bine înțeles, așa ceva presa maghiară nici odată nu și-a închipuit, nici nu a dorit, asta n'o crede serios despre noi nici dl. Bogrea; dar de introducerea aceasta a avut autorul nevoe numai pentru acea, să ne poate pune iarași întrebarea învechită că: „poate fi vre-o comparație între situația Românilor din fosta monarchie habsburgică și situația Ungurilor din regatul român? — și e interesant, că publicistica română se află în situația fericită, că nu trebue să răspundă ea la întrebare, ci predă cuvântul deputatului *maghiar*, Geza Kiss (pe care însă presa maghiară îl numește Chiș și nu Kiss) și care a declarat „solemn“, că condamnă iredentizmul maghiar, deoarece situația ungurilor e astăzi mai altă, decât acea, ce aveau români, etc.

Cum ajunge dl. Chiș la acea, să vorbească despre iredentizmul maghiar, nu înțelegem de loc. Nu cunoaștem nici un organ de presă maghiară, care ar lăsa de observat intenționi iredentistice (plângerile în contra samovolnicirilor departe nu însemnează încă iredentizm) și nu putem înțelege, ce amestec are iredentizmul cu declarațiile indiscutabile ale d-lui Scotus Viator. In loc să se ocupe dl. Bogrea cu o seriozitate cuvenită de aceste declarațiuni, găsește mai comod, să aranjeze aceasta chestiune atât de importantă cu câteva fraze eftine, când zice:

> „Așa stând lucrurile însă se poate oare tăgădui Statului român dreptul de a lua măsurile necesare pentru împiedecarea unor acțiuni subversive, lipsite de orice îndreptățire, dar menite să-i compromită interesele esențiale, de liniște și armonic internă?
>
> Când, apoi, anumite elemente din minoritatea evreească, în loc de a se folosi cinstit de drepturile pe care i le garantează Constituția românească pentru a-și vedea de propriile interese, se pun în serviciul minorității ungare, afișind ostentativ veleități maghiarofile și preferind, în școli, limba ungurească limbii lor materne, — Statul să nu aibă nici o calitate de a interveni?
>
> Când, în sfârșit, subt masca religioasă, confesională, venerabile fețe bisericești se fac propovăduitorii celui mai înviersunat crez de ură și răzbunare contra României, Statul trebuie să rămână cu mânile încrucișate, cufundat în contemplarea extatică a diplomaticelor virtuți cardinale?
>
> In toate aceste cazuri însă, de partea cui e, oare, abusul, nedreptatea, reua credință: de partea Statului care se apără, prin mijloace legale și civilizate, potrivite cu firea și tradițiile unui neam toleranț, ori de partea minorităților cari îl subminează și amenință în munca lui de consolidare?
>
> Naivi trebue să mai fie d-nii din presa maghiară, dacă își închipuie, că o inteligență politică de calitatea aceleia a d-lui Seton-Watson nu poate distinge între guvern și regim, între controversă de partid și concepție de Stat, strămutând pe terenul etnic și internațional simple ecouri, de resentimente electorale dintre politicianii de același neam și că o conștiință de istoric se poate lăsa eclipsată și falsificată prin denaturări și răstălmăciri de așa calibru“.

E foarte greu, să ne răfuim cu astfel de comunicări, mai bine ar fi, nici să nu amintim nimic despre articolele croite în felul aceasta. Limba maternă a evreilor din Ardel cum să fie cea hebraică, când pe la noi nu se vorbește nicăiri nici limba hebraică nici în cea numită „jidisch“. In fine ar fi totuși ridicol, să lăsăm să ni-se dicteze prin ucazuri și *limba mamelor noastre*. Cu atât drept ne-ar putea forța guvernarea și la mutizm desăvârșit. Faptele nu se pot transforma cu atâta ușurință și dacă evreii din Ardeal declară, că limba lor maternă este cea maghiară, aceasta este un fapt împlinit și nu se poate schimba cu nici o ordonanță ministerială.

Constatările lui Scotus Viator se pot combate, dar nu nimici. El este un istoriograf, un savant, care își are bazele pentru constatările sale și sfaturile lui nu se pot arunca cu atâta ușurință întrun colț.

Ne surprinde foarte mult, că tocmai politicianii din jurul d-lui Iorga vorbesc în felul aceasta în loc să asculte sfaturile binevoitoare, țin de mai minerit să lovească iarăși în noi. Oare ajungem astfel la o armonie? Și oare punând în cumpănă cele declarate induscutabil de d-l Scotus Viator și cele scrise de d-l Bogrea — nu se va arunca îndărăt apostrofarea de „naivi“ tocmai asupra redactorului articolului de mai sus?

Cele două puncte de vedere.

Viitorul în numărul 4579 numește pe Seton Watson cam rece simplaminte de «*ziarist englez*». *Viitorul* de atunci e atât de aristocrat, decând Scotus

Un volum în „lymba Muldauenaska“.

Descoperirea celui mai vechiu manuscris românesc cu litere latine, de către un savant maghiar.

Dați-ne voie, iubiți cetitori, să întoarcem spatele pe câteva clipe terenului, nu totdeauna prea plăcut, al discuțiilor, argumentațiilor și frământărilor vieței politice, spre a sacrifica câteva rânduri unei anchete filologice, care — deși nu e opera unui filolog expert — totuși prin noutatea sa va produce desigur un rezultat cu efect senzațional.

E vorbă despre descoperirea unui volum românesc din secolul al XVIII-lea, necunoscut până în prezent de filologii români și care este cu toată verosimilitatea, prima lucrare românească, scrisă cu litere latine. Anunțând astfel pe scurt tema acestui articol, nu omitem a ne exprima bucuria, că tocmai „Glasul Minorităților“ e în situația fericită, că poate publica primele rânduri despre acest volum atât de important pentru filologia română.

Descoperitorul e un ungur; starețul ordului Minoriților, *Dr. Francisc Monay*, fostul provincial al ordului din Ardeal, de prezent asistentul general al ordului Minoriților, la Roma. P. Cuviosia Sa, făcând cercetări la Roma în biblioteca ordului, în care se află documente și manuscripte dela secolul al XIII-lea încoace, la numărul *D. 30* a găsit un volum scris în limba românească. Fiind cunoscător al limbei românești, imediat a luat volumul în cercetare, comunicându-ne despre acela următoarele:

„Manuscrisul din chestie s'a scris pe o hârtie velină, în mărimea 20×28 cm. și este legat în pergament, cum era obiceiu la timpul său. Paginile nu sunt numerotate. În total sunt 81 file. Asupra acestui volum mi-a atras atențiunea îndeosebi faptul, că literatura română din secolii trecuți are foarte puține manuscrise și documente limbistice. Dacă facem abstracție dela Biblia lui Rákóczy, dela câteva traduceri de cântări bisericești și cronice, abia rămâne ceva, și aceste sunt scrise cu litere cirilice. Manuscrisul din chestie e scris cu litere latine și să zicem, este de un limbaj de provincie, scriindu-se pe seama Moldovenilor.

Textul este, aproape fără excepție, în două limbi. Sus e textul italian, sau latin, scris cu cerneală neagră, care abia s'a gălbinit, dedesubt textul românesc, scris, respective colorat cu roșu. Numai în partea a doua a volumului face excepțiune dela norma aceasta, unde s'a scris atât textul străin, cât și cel românesc, cu cerneală neagră și numai ici-colo se întrebuințează culoarea roșie, ca decor. Dealtfel partea întâia s'a scris cu o scrisoare caligrafică, partea a doua însă mai mult cu scrisoare curentă.

Titlul volumului este, decopiat literă de literă: *Katekismu Krestinesku Depre Lymba Franciaska en lymba Muldauenaska Talmacytu da Peryntele Syliuestru Amelio de la Foggia den postrecul lui Sfeti Francisku Patriarhul Protopopul Vnguresku den zara Muldoni muntenaska szi vnguraske en yeszy anul dupe lui Kristos, un myo szeptusute noespredzecie.*

E interesant că autorul se numește *protopopul vnguresku*, va să zică religia romano-catolică s'a numit religiune ungurească. Apoi traduce din *franțuzește*, deși în carte, afară de cele scrise în românește, numai în italienește și latinește se scrie, reiese din aceasta, că tot ce era străin, s'a comentat în acel timp ca franțuzesc, asemănător cu obiceiul de acum din extremul orient, unde orice străin se numește cu cuvântul *frenk*. În fine e interesant, că limba română se numește ca *lymba Muldauenaska*, dealtfel chiar și în textul italian se scrie așa: *Lingua Muldava.*

Moto-ul volumului pe pagina următoare, s'a luat din Testamentul Vechiu, din cartea Pildelor: «*Fiul Enzelept Bukura pe peryntele seu: Iare Fiul Nebun Facje voja Re Majke Sa. (En Pyldele lui Salamon Kap dzecile).*

Apoi urmează:

Katekismu Krestinesku pe 26 foi, în forma întrebărilor și răspunsurilor obișnuite și anume în metoda Bellarmin, care se obișnuește și azi în Italia, și nu în metoda Deharbe, care este în uz pe la noi. Urmează apoi oarecumva, ca întregirea Catechizmului: *Enueczatura de ciej ke sau enteryrae: Trebuje kae sae sty czau da prynde Kupy szy Fetele*, despre miruire, apoi instrucțiuni despre spovedanie: *Etrebare Trebuje Facie a' Pekatoszylor en Spouedanie.* Mai târziu se scrie despre botez: *Fyntru Botedzul*, apoi despre căsătorie, apoi *kend om ieste de morte* și despre credință: *Cey summa á kredynza Krestynesti*, toate aceste pe 8 file. Cu

Viator şi-a spus părerile sale despre guvernarea a liberalilor. Acum el nu mai este *savant renumit*, şi *prietenul al neamului*, acum e numai *ziarist englez*.

Mai zice *Viitorul*, că ziaristul englez în grabă n'a putut să se abate şi prin Vechiul Regat, ci sa grăbit peste munţi, unde au alergat în calea lui d-nii Maniu şi Vaida la Cluj, spre a i face complimentele, în loc să fi fost primit la Bucureşti.

„Nu cunoaştem — zice oficiosul liberal — schimbul de vederi dintre cei doi bărbaţi politici ai României şi *ziaristul englez*. Stim însă, că d- Vaida după ce a luat cunoştinţă de impresiunile d-ui Watson, sa grăbit să publice un interview în care şi-a afirmat aceste puncte de vedere:

1. Că, în România, partide-le româneşti din opoziţie sunt mult mai oprimate, decât sunt minorităţile şi

2. Că, nu în toleranţa poporului român e pricina de-a nu fi aranjată definitiv, până azi, chestiunea minorităţilor, ci sistemele de guvernământ lipsite de orice stabilitate politică şi de călăuzirea adevăratelor principii democratice.

Dupăce d- Vaida Voevod a arătat desigur aceste credinţe şi d-lui Seton Watson, a făcut să se publice următorul reproş, adresat minorităţilor prin organul unguresc, *Brassói Lapok:*

„In ce priveşte aranjarea chestiunii minorităţilor, ea atârnă ca de o condiţie primordială de aşezarea vieţii de Stat pe baze constituţionale şi legale fără nume de falsificare.

Vă repet, nu este vorbă de oprimarea minorităţilor, ci de o anarhie liberală care vine de sus şi pe urma careia suferă deopotrivă toţi cetăţenii României.

Cât mă priveşte pe mine, eu nu mi-am schimbat nici odată convingerile şi concepţiile în chestiunea minorităţilor, dar trebue de constatat că dela 1918 s au făcut în această chestiune atâtea concesiuni din interese momentane de tactică, materiale sau particulare, în cât au putut clătină bazele hotăr rilor dela Alba-Iulia".

Aşa dar, d-l Vaida Voevod dejoneşte pe acei reprezentanţi ai minorităţilor din Transilvania, cari au făcut până în prezent o politica de împăciuire faţă de guvernele României".

După această constatare ajunge *Viitorul* la concluzia, că desigur şoaptelor d-lor Vaida şi Maniu este a se atribui declaraţia nemulţumitoare a d-lui Scotus Viator şi pilda lui cu *Ardealul—Scoţia* şi *Regatul—Anglia.*

Citând apoi protestările de mai sus ale d-lui prof. Iorga în această chestiune, strigă triumfătoare trompeta liberală:

„Am reprodus părerile d-lui Nicolae Iorga spre a le pune faţă în faţă cu acelea ale d-lui Vaida-Voevod. Din cele ce a declarat unul, din ceeace a scris celălalt, se poate vedea cum înţelege să vorbească un om politic fără experienţă şi cum trebue să privească o chestiune dificilă, ca aceea a minorităţilor, un român cu dragoste de neam şi cu răspundere în această ţară".

Cu respect cuvenit trebue să constatăm, că noi, minorităţile, nu facem aceleaşi deduceri din confrontarea cuvintelor celor doi politiciani. Noi îl înţelegem foarte bine pe d-l Vaida, când zice, că guvernarea liberală e periculoasă pentru ţară şi îl înţelegem şi atunci, când priveşte cu ochi răi rolul funest al politicianilor minoritari, cari s'au ăsat uşor la târguială, conduşi de interese particulare, să zicem pe scurt: renegaţi. Pe acest teren d-l Vaida are praxă mai mare, decât *Viitorul*, căci la vremea sa Mangra, Burdia şi ceialalţi nu politicianilor din Regat le-au făcut ceasuri amare.

Dar are *Viitorul* la sfârşitul articolului o propoziţie, cu care numai Partîdul Naţional se poate lupta:

„Atitudinea naţionaliştilor în chestiunea minorităţilor este dictată numai de interese personale sau de partid".

Dacă ne aducem aminte de guvernarea Consiliului Dirigent şi dacă cugetăm bine, că oficiosul naţionaliştilor „Patria" chiar şi azi îşi împodobeşte coloanele cu eruptiuni maghiarofobe, trebue să recunoaştem, că se cam clatină încrederea, care ar trage încă spre naţionaliştii români minoritatea maghiară. Par'că ne-am simţi şi noi nimeriţi prin observaţia *Viitorul*-ui şi câteva clipe par'că am crede, că fără speranţe privim în faţa viitorului . . .

«Ungurii noştri şi tronul».

Patria are o greşală foarte mare. Nu posede nici o concepţiune, nici un program consecvent în chestia minorităţilor. Câte-odată e calmă şi binevoitoare, iar altădată se supără şi ne înjură urât, sau ne înţeapă cu o afirmaţiune, despre care crede că e plină cu spirit.

„Ziarele ungureşti — scrie *Patria* — se indignează împotriva ordinelor prefectului de poliţie de a se arbora drapelele româneşti de câte ori vine la Cluj vre-un membru al Casei domnitoare. Se indignează, fiindcă nu este nevoie de astfel de ordine. Ungurii ţin cu credinţă la Tron şi se grăbesc să-şi manifeste încrederea faţă de Coroană şi fără ordinile poliţiei".

Apoi face amintire despre vizita Principelui Carol la Târgu-Mureş, unde un elev de liceu a rostit o cuvântare şi a cauzat un „incident penibil", înjurând ungurii, surprinzând şi indispunând prin această lipsă de tact pe Principele Moştenitor. Apoi continuă:

„Ungurii încep să facă curte dinastiei. Să nu crează ungurii că focul lor va rămâne ascuns. Credinţa către tron şi dinastie, pe care caută s'o manifesteze cu orice prilej — de-o vreme oarecare — o ştim prea bine, este numai sprijinirea interesată a spiritului reacţionar care, în mod fatal, înconjoară orice cap încoronat. Ungurii din palatele somptuoase din Cluj nu-l iubesc pe Regele *României*, ci pe Regele, care, în credinţa lor, trebue să fie un reprezentant al ideii de autocraţie „din graţia lui Dumnezeu" şi numai din graţia lui Dumnezeu . . . Pentru ei România pare că nici u există.

Jocul lor este însă prea straveziu!"

Aşa e scris. Şi acum întrebăm, ce vrea să zică neseriozitatea aceasta? Aşa vrea să facă *Patria* politică? Şi politica aceasta o admite partidul naţional? Ce se facem acum? Nici aşa nu e bine, nici altfel.

Asa credem întregul articul s'a scris de *Patria* numai pentru aceea, să facă câteva observaţii pline de *spirit*. Dar aceste observaţiuni, să ne creadă Patria, — întro situaţie pline de responzabilitate — sunt şi atunci periculoase când vin fără sforţare. Dar când — *când nu vin nici de cum!*

Această gazetă se redactează de aparţinătorii minorităţii maghiare. Deoarece însă credinţa noastră este, că chestiunea minorităţilor prezintă un interes general, cu plăcere dăm loc oricărei comunicări, privitoare la minorităţile de rassă, religiune şi de limbă.

Mutatis Mutandis.

„Este exclusă posibilitatea că ţara se prospereze, şi să progreseze chiar şi ungurii, până când puterea de Stat nu va măsura în mod egal atât în privinţa datoriilor, cât şi a drepturilor tuturor cetăţenilor Statului, tuturor naţionalităţilor. Căci ce face oare progresul vieţii unui Stat, ce face mărimea unei naţiuni? Nu ideea naţională, fiindcă aceasta trebue să vină dela sine şi trebue să trăiască în conştiinţa naţională şi în simţământele individului. Nu, onorat Parlament, ci le face respectul legilor, disciplina şi interes pentru binele public şi este eschis, că aceasta conştiinţă să se desvolte în toţi cetăţenii ţării, până când nu va fi înfăptuită pe întreagă linia ideea egalităţii pe toate terenele magistraturii, administraţiei şi ale întregii vieţi de Stat."

Din discursul d-lui *Alexandru Vaida Voevod,* ţinut în parlamentul maghiar la 23 Noembrie 1911.

*

„Când popoarele slave vor ajunge la o platformă, atunci vor însista, să înfiinţeze o cale de legătură între popoarele de est şi sud. Ungurii în perspectiva lor îngustă ar vreau să ne prăpădim, crezând că atunci vor putea mai uşor maghiariza românii conlocuitori cu ei. Sărmanii unguri în mândria lor nu observă, că sunt a fel periclitaţi ca şi noi, deoarece suntem naţiuni total izolate între popoarele străine".

Din numărul 100/1912, al Neamului Românesc, oficiosul d-lui N. Iorga.

*

„Dacă nenorocirea noastră ne-a condamnat la aceea, să trăim partea cea mai mare a vieţei noastre sub jugul unei limbi străine, să ştie toţi, că nu vom renunţa nici când la spreanţa, să putem trăi numai cu limba noastră română. Drepturile naţiunilor se măsură în lumea întreagă după drepturile ce le are limba acelora. Dacă trei şi jumatate milioane de români au ajuns în situaţia, că numai într'o limbă străină pot să-şi vadă de treburi la primărie, la prefectură şi la judecătorii, atunci să ştie oricine, că acel popor sufere de o robie amară."

Din discursul d-lui *Vasile Goldiş,* ţinut la Lugoj, la 15 Iunie 1911.

*

„Programul în politică este, ca legea în stat, care se schimbă conform vremilor, dar dreptatea rămâne una şi aceeaş în vecii vecilor. Programul şi legea nu sunt altceva, decât încercarea omului, de a vărsa în forme dreptatea, care nu se schimbă nici când şi care se priveşte de oameni cu trecerea timpului tot în alte forme. De aceea este, că legile şi programele se schimbă mereu, dreptatea rămâne însă în veci neschimbată.

Noi am luptat totdeauna, luptăm şi acum şi vom lupta şi în viitor necontenit, ca dreptatea să se exprime în legile ţării, fiindcă numai atunci vom vedea, că dreptatea vine din ceruri, când prin legi se va asigura naţiunilor dreptul la existenţa lor naţională".

Din discursul d-lui *Valeriu Branisce,* ţinut în Lugoj, la 15 Iunie 1911.

---

aceasta se termină Catechizmul şi începe:

Paetymire Domnului nostru Isus Christos şi se înşiră părţile, cari se citesc în săptămâna mare la liturghii. Traducerea aceasta s'a făcut verosimil pe seama chorului, fiind însemnat în toate locurile când şi ce cântă chorul, ce cântăreţul şi ce personificatorul lui Isus.

Ar fi foarte interesant de ştiut, dacă traducerea aceasta este opera proprie a scriitorului, sau este numai o copiare de pe o traducere făcută deja. Biserica catolică întrebuinţează sfânta Scriptură cu textul aşa zisei „Vulgata" şi e interesant, că şi acest volum s'a compus pe baza acestui text, pe când Biblia lui Rákóczy şi traducerile bisericei greco-orientale nu sunt făcute pe baza acestui text, deci fără aprobarea bisericei catolice. Textul din chestie este, prin urmare, sau copia traducerii unui catolic necunoscut sau încercarea autorului.

Cartea se sfârşeşte cu evanghelia Sf. Ioan şi cu câteva rugăciuni româneşti obişnuite. Apoi binecuvântarea: *Cinste fiie lui Dumnaedzaeu Maice lui sfynte Marie Fieciore szy tuturora Sfynzylor. — Sverszytul.*

E foarte interesant din punct de vedere filologic dicţionarul anexat, pe 12 pagine, în coloane duble, scris destul de des, care conţine cam 1000 cuvinte româneşti şi italieneşti.

Cum am amintit deja, întregul volum e scris cu litere latine, ceeace e de interes foarte important, având în vedere timpul în care s'a redactat. E natural, că chiar pentru acest motiv nu sunt încă litere pentru sunetele *ă* şi *â*. Litera *ţ* se scrie cu *z*, iar *ş* cu *sz*, asemănător cu limbile polonă şi slovacă. Cuvintele sunt cele întrebuinţate şi azi, în majoritate însă cu accent vechiu. Influenţa franceză nu se observă încă, ci mai mult cea slavonă şi maghiară.

Acum — fără a mă mai amesteca în competenţa filologilor — voi descrie în câteva cuvinte originea volumului.

Cum reiese din titlu, întregul manuscris este opera stareţului minorit Amelio Silvestro, născut în Foggia, şi care a funcţionat în anul 1719 la Iaşi, ca prefectul misiunilor din Muntenia, Moldova şi Ardeal. Manuscrisul l-a trimis însă numai la 20 Aprilie 1737, împreună cu o scrisoare, datată în Foggia, Generalissimului ordului, spre păstrare şi spre instruarea urmaşilor lui la Iaşi. El a scris încă un volum în anul 1725, în care sunt vre-o 85 cuvântări bisericeşti în limba latină şi română, acest volum însă lipseşte din biblioteca noastră. Numitul Silvestro Amelio a fost şeful misionarilor din ordul Minoriţilor, care deja din secolul al XIII-lea încoace şi-a trimis misionarii săi în Moldova, mai târziu apoi în Muntenia şi Bulgaria, iar în timpul războaielor turceşti în Ardeal şi părţile anexate.

Din punctul de vedere al literaturei româneşti, Silvestro Amelio are încă un înaintaş interesant în persoana lui Piluzzi Vida, asemenea prefect de misiuni, mai târziu metropolit titular, care a ordonat tipărirea Catechizmului în limba română deja în anul 1677. În cărţile literare româneşti nu se face menţiune despre acest document limbistic. De altfel volumul din chestie nu l-am aflat încă şi că a existat acest Catechizm, o ştiu numai din monografia lui Piluzzi. Manuscrisul nostru desigur s'a întocmit indiferent de înaintaş, altfel n'ar purta numele autorului".

*

Atât ne comunică informatorul nostru, asistentul general *P. Dr. Monay.* Acum este datoria filologilor români să continue ancheta limbistică şi să scoată valorile — credem — foarte importante, din acest volum, pe seama istoriei literaturei române.

Noi cu bucurie raportăm publicului român asupra cazului şi suntem convinşi, că prin aceasta am adus şi noi ceva tribut culturii române. Mai ales ne face o mândrie, că descoperitorul e un maghiar.

Redacţia şi Administraţia: **Lugoj,** strada Regele Ferdinand Nr. 20. Tipografia Husvéth şi Hoffer.